

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur

Årgång 143 2022

I distribution:

Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Niclas Johansson (uppsatser) och Karl Berglund (recensioner)

Biträdande redaktör: Marcus Axelsson

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2023 och för recensioner 1 september 2023. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–42–1

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2023

Et væsentlig bidrag i afhandlingen er diskussionen af barndomsopfattelser inden for genren og i den forbindelse særligt begrebet agens. Termen nævnes først kortfattet indledningsvist, som et udtryk, der forskyder vægten fra synet på barnet som et ufuldendt individ i udvikling til med David Oswells ord at være "actors, authors, authorities, agents" (14). I forbindelse med den første gruppe analyser vendes der tilbage til Oswells definition og mere specifikt til, at Oswell betragter "agens en form af samverkan, bortom ett individcentrerat bemyndigande, beroende av en infrastruktur där barnets agerande är del av föränderliga nätverk" (65). Agens knyttes her i mindre grad til individet og i lige så høj grad til samarbejder og interaktioner. Man kan dog hævde, at afhandlingens analyser i relativt høj grad alligevel fokuserer på enkeltindivider og deres handlinger og valg og dermed i ret høj grad lægger sig op ad den tidlige forståelse af agens, som fx Allison og Adrian James bragte frem, inden for det, der er blevet kaldt "The new sociology of childhood". De seneste år har flere antologier inden for childhood studies i stigende grad diskuteret 'relational agency', og afhandlingen fremviser da også fx i analysen af Aarmodt og Højers tekster en eksplicit bevidsthed om agens som et kontekstberoende og knyttet til relationer.

Ovenfor har jeg peget på elementer af afhandlingen, hvor man kunne ønske sig en højere grad af begrebsmæssig nuancering og præcision. Det bør på ingen måde skygges for, at den overordnede oplevelse ved at læse afhandlingen var, at man i høj grad blev fagligt beriget. Brugen af Foucaults begreber i analyser af forholdet mellem individ og samfund er fx ikke, så vidt jeg ved, blevet bragt i spil i forhold til børnelitteratur i nordiske afhandlinger, og det gøres yderst interessant og læseværdigt. Det gælder også afhandlingen som helhed, at den fremstår meget, meget velskrevet, nysgerrig, grundig og – hvilket ikke er almindeligt for ph.d.-afhandlinger – slet og ret morsom. De ovenstående påpegninger af elementer og valg, man kan diskutere, afspejler også, at mange af afhandlingens spørgsmål, herunder diskussioner af dannelsesprocesser og samfundskritik, slet og ret virker engagerende på læseren. Man spørger fx sig selv ved endt læsning, om teksternes relativt blide samfundskritik (herunder fortællinger, der dels peger på, at individets tilpasning og fleksibilitet er nødvendig, dels på, at der kun i yderst få tilfælde ikke er et samfund som individet kan finde sin plads i) kunne hænge sammen med, at tabuet over alle i børnelitteratur ville være, at der ikke er var noget fællesskab at danne til?

Læst i sin helhed fremstår Peter Kostenniemi's afhandling gennemarbejdet, velskrevet og informationsmættet. Den sætter et materiale i spil, som forskningen i meget begrænset omfang hidtil har vist interesse for. En væsentlig styrke er en systematisk og grundig inddragelse af Foucaults begrebsapparat, der fremstår som højst relevant i grundige analyser af karakterers udvikling eller mangel på samme. Det begrebsapparat, der her bringes i spil, og den sociologiske ramme som teksterne sættes ind i, peger på nye, relevante måder at forholde sig til beskrivelser af identitetsdannelse og forholdet mellem litteratur og samfund i børnelitteratur og børnelitteraturforskning. Afhandlingen som helhed er præget af meget stor ordentlighed, faglig nysgerrig og sprogligt overskud. Den vækker til eftertanke og diskussion og inspirerer til videre arbejde i forlængelse af afhandlingens resultater og er dermed et væsentligt bidrag til børnelitteraturforskningen i Norden.

Nina Christensen

Tomi Riitamaa, *Isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget? Studier i den finlands-svenska litteraturens position och predikament i Sverige*. Nordica Helsingiensia 58. Finskugriska och nordiska avdelningen, Helsingfors universitet. Helsingfors 2021.

Året 2022 kommer att ingå i Europas historia som året då ett krig började och Sverige slutade föra en neutralitetspolitik efter nästan 200 år. Tillsammans med Finland ansökte Sverige om tillträde till NATO. Bilden av två kvinnor, Sveriges statsminister Magdalena Andersson och Sanna Marin, Finlands statsminister, som förklarade att de inte utan varandra skulle ansöka om NATO-medlemskap väckte förundran. I Europa är det bland allmänheten inte så känt att detta gemensamma beslut kanske inte är så märkligt om man har kännedom om Sveriges och Finlands gemensamma historia. Finland var länge en del av Sverige och det svenska kungariket betraktade landet i öst, Ryssland, som en farlig fiende. 1809 förlorade Sverige kriget mot Ryssland och Finland blev ett storfurstedöme i tsarens stora rike. 1917 utbröt den ryska revolutionen och Finland utnyttjade tillfället och blev en självständig stat. Under 1900-talet skulle Finland och Sverige fortsätta att vara två nationer, tidigare kallad "rikshalvorna", som samarbetade på

olika områden som ekonomi och kultur (21) Och under andra världskriget tog Sverige emot cirka 70 000 finska krigsbarn som resulterade i romaner och filmer som *Den bästa av mödrar* (2005) av regissören Klaus Härö.

Men hur blev litteraturen av författare som tillhör den svensktalande och -skrivande minoriteten i Finland mottagen av svenska läsare? Det är frågan i Tomi Riitamaas sammanläggningsavhandling *Isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget? Studier i den finlandssvenska litteraturens position och predikament i Sverige* (2021).

En sammanläggningsavhandling är en akademisk genre i sig. I introduktionen introduceras forskningsprojektet och frågeställningarna, metodval och teoretiska utgångspunkter motiveras, och det redogörs för resultaten. Kappan ska även binda ihop de separata artiklar som i sin tur ska bilda en enhet. Tomi Riitamaas sammanläggningsavhandling berättar mycket om kunskap och okunskap. Avhandlingen vill bland annat besvara frågan hur mycket kunskap rikssvenskar har om finlandssvensk litteratur. Man kan även fråga sig hur mycket kunskap den europeiska läsaren har?

Riitamaa har lyckats skriva en sammanläggningsavhandling som har en tydlig röd tråd och ett klart syfte: att visa hur den finlandssvenska litteraturen positioneras, mottas och beskrivs i det rikssvenska litterära fältet. Även det egna finlandssvenska perspektivet inkluderas i undersökningen utifrån frågan: Till vilken grad bör finlandssvenska författare anpassa sig efter rikssvenska skrivregler? Det var Hugo Bergroth som 1917 introducerade ett synsätt som Charlotte af Hällström-Reijonen (2007) kallar ”det sverigesvenska förlagsargumentet”, nämligen att svenska förlag inte accepterar finlandssvenska litterära verk som inte är skrivna på korrekt svenska. Lösningen var enligt Bergroth att finlandssvenska författare skulle lära sig skriva korrekt svenska (39). Riitamaa ger intressanta och värdefulla perspektiv på den mellanposition som den finlandssvenska litteraturen intar och han bryter på ett övertygande sätt med paradigmet skapat av bland andra Arvid Mörne, nämligen att den finlandssvenska litteraturen i Sverige är ett ”isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget”.

Kappan börjar med det slående ”Ett tal till en rikssvensk” av Wava Stürmer (13). Den rikssvenska läsaren blir adresserad och Stürmers tal kan lätt kopplas till huvudfrågeställningen, att ”undersöka den finlandssvenska litteraturens position och

predikament i Sverige utifrån flera parametrar och aspekter, med huvudfokus på senare tids förhållanden” (18). Huvudfrågeställningen har indelats i delfrågor efter artiklarna. I fyra artiklar, publicerade mellan 2015 och 2019, behandlar Riitamaa delfrågorna. Artiklarna visar olika aspekter som överlappar och kompletterar varandra. Denna struktur medför att det ibland finns upprepningar, men med det utmärkta introducerande kapitlet, kappan, har Riitamaa tillfogat väsentliga teoretiska och metodologiska specifikationer.

Kappan börjar med de inledande kapitlen: ”Inledning – ’Ett tal till en rikssvensk’” och ”Syfte och frågeställningar”. I det tredje kapitlet ”Bakgrund och sammanhang” ges en intressant historisk översikt över det finlandssvenska språkets och litteraturens öde efter 1809. De olika avsnitt har rubriker som inkluderar ord som ”svek”, ”okunskap”, ”ilska”, ”bitterhet” och ”frustration”. Ordkedjan är en träffande representation av de olika positionerna, av okunskapen i Sverige och av bitterheten bland de som kämpade för den finlandssvenska minoritetens språkliga överlevnad (23). I kapitlet beskriver Riitamaa de facto hur finlandssvenska blev ett minoritetsspråk. Särskilt i slutet av 1800-talet började man oro sig över att svenskan i Finland skulle utvecklas separat från svenskan i Sverige. Dessa idéer kan ses mot bakgrunden av 1800-talets motsättningar mellan fennomani och svennomani samt nationalromantiska tankar om att folkets själ ligger i språket. Som Tomi Riitamaa skriver i den historiska översikten var det Johan Vilhelm Snellman (1806–1881) som förde devisen ”En nation, ett språk”. Snellman var för övrigt en av grundarna för Finlands realpolitik, som i själva verket var en lojalitetspolitik mot tsaren. Detta synsätt utmynnades i Finlands position som buffertstat under 1900-talet. Enligt Snellman borde lojalitetens politik stödjas av folket och det innebär ett strävande efter finska språkets emancipation.

Snellmans tankegång om språkets betydelse för folket myntades av bland andra Johann Gottlieb Fichte (1762–1814) med hans tal ”Reden an die deutsche Nation” (1808). Den tyska nationen skulle utveckla det egna och rena språket. Johann Gottfried Herder (1744–1803), som betonade betydelsen av den egna litteraturen, vilken skulle vara uttryck av folksjälen, kan också nämnas i detta sammanhang. Angående betydelsen av litteratur för den finlandssvenska kulturens överlevnad följer Riitamaa forskare som Hugo Bergroth och Clas Zilliacus.

Miroslav Hroch är en framstående forskare som har skrivit en rad studier om nationalism på 1800-talet och som inspirerade historiker som Eric Hobsbawm. Hroch skrev en klassisk studie om små nationer och minoriteter och betydelsen av språk och litteratur: *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations* (Cambridge, 1985). Även om Hroch fokuserar på den finsktalande majoritetsbefolkningen hade denna bakgrund kunnat tillfoga en intressant kontext. Hroch diskuterar även det flamländska fallet, något som Riitamaa också gör i första artikeln om Ulla-Lena Lundbergs roman, ”... och något omisskännligt mumindalskt...”. Det sverigesvenska förlagsargumentet, Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och recensenternas syn på romanens språk. Riitamaa hävdar att Lundberg är den författare som mest explicit offensivt anser att finlandssvenska författare inte behöver ”rensa” sitt språk från finlandssvenska ord och uttryck, ”att man bör påtvinga läsarna i Sverige språkliga egenheter som bara används i Finland” (49).

Hroch har beskrivit små nationer i det långa 1800-talet som eftersträvar en egen nation. Man behöver då en egen litteratur, en egen litteraturhistoria och ett eget språk. Riitamaa påpekar också litteraturens betydelse i kappan, att litteraturen blir ”en viktig arena för uttryck för den egna identiteten” (35). Man tror att det är något som är typiskt för 1800-talet, men på 2000-talet kan man observera samma mekanismer. I *Den tornedalsfinska litteraturen 2 – Från Kalkkimaan till Hilja Byström* (2009) kan man läsa i förordet av Bengt Pohjanen att vår identitet ligger i språket. Man undrar om inte också Ulla-Lena Lundberg och Lars Sund såväl mellan raderna som i paratexter skulle hävda att identitet ligger i språket och litteraturen.

I kapitel 3 i kappan refererar Riitamaa även till Mörnes citat att den finlandssvenska litteraturen i Sverige är ett ”isolerat och övergivet nationsfragment, hänsynslöst ihjältiget”, vilket ingår i bokens titel och utgör avhandlingens nyckelmotto. Riitamaa ifrågasätter denna bild som betydande finlandssvenska kulturella och litterära aktörer länge tog vara på, och kommer till slutsatsen att den bör nyanseras. Riitamaas studie är förresten den första som undersöker den finlandssvenska litteraturens position i Sverige på ett ingående sätt.

Mörnes citat, med det intressanta ordet ”nationsfragment”, genererar en fråga som gäller begreppet ”minoritet”. Det finns språkgrupper som

skulle kunna sägas utgöra ett nationsfragment. Det gäller grupper som formar en nationell och språklig minoritet i ett annat land, till exempel den dansktalande minoriteten i Schleswig-Holstein. Det finns olika minoritetsgrupper: språkliga, etniska, historiska. I Norden finns samerna, som är det enda urfolket i Europa. Förutom samerna finns Tornedalens befolkning med å andra sidan gränsen i Sverige en grupp som talar miënkli. Listan över minoriteter kan kompletteras med religiösa och sexuella minoriteter, liksom med migrant- och exilminoriteter. Relevant är att minoriteter alltid ska förhålla sig till en majoritet.

Hur ska man då definiera finlandssvenskarna som minoritet? Tillhör de en nationell och språklig minoritet precis som den tyska minoriteten i södra Danmark och den dansktalande minoriteten i Schleswig-Holstein? Finlandssvenskarna kallas för en missförstådd minoritet, är det en given karakteristik för minoriteter? En mer djupgående diskussion och specificering av begreppet minoritet i kappan hade kunnat vara givande.

Den litteraturhistoriska metoden som Riitamaa presenterar i kappans fjärde kapitlet ”Ett litteratursociologiskt anslag”, har visat sig vara adekvat. Det pragmatiska tillvägagångssättet lämnar utrymme för att arbeta med kompletterande teorier. Riitamaa arbetar med Gérard Genettes begrepp *epitext* i sin analys av Lundbergs och Sunds litterära verk och han utgår från Jonathan Cullers ”The Novel and the Nation” (2007) för att visa att romaner med nationella teman kan tolkas som transnationella romaner. Riitamaa använder även begreppen *metodologisk nationalism* och *transnationalism* i den (meta)litteraturhistoriska delen. Riitamaa hänvisar bland andra till Agneta Rahikainen som utförde en biomytografisk analys av Edith Södergranbildens i litteraturhistorieskrivningen (2014). Riitamaa positionerar sig inom fältet litteratursociologi såsom det utvecklades i Uppsala av Lars Furuland och Johan Svedjedal. En kort skiss av den internationella kontexten, till exempel Pierre Bourdieus inflytande på svensk litteratursociologi, saknas dock.

I kapitel 5 redogör Riitamaa för materialet som han inkluderar i sin forskning och i kapitel 6 behandlar Riitamaa tidigare forskning i ämnet. Kapitlet ger en klar kontext till Riitamaas eget arbete.

Kapitel 7 innehåller en sammanfattning av artiklarna och en redogörelse av resultaten. Riitamaas goda observation att det handlar om paratexter som inkluderar fakta/faktoider i Lundbergs

och Sunds texter för tankarna till Mikael Niemi och Lars Pettersson. De bägge har skrivit romaner som utspelas i norra Sverige, som handlar om minoritetsbefolkningen (tornedalsfinnar respektive Sámi), och som har försetts med liknande paratexter. Niemi inkluderar historiska dokumenter i roman *Mannen som dog som en lax* (2006), och berättar även historien om hur kejsaren bestämde gränsen mellan Sverige och Finland/Ryssland. Det kunde vara intressant att se om detta sätt att informera läsare är kännetecknande för författare som skriver om minoriteter.

Kappan introducerar fyra välskrivna och inspirerande artiklar. De första två artiklarna är båda publicerade år 2015. De handlar om de två finlandssvenska författarna Ulla-Lena Lundberg och Lars Sund. Här undersöker Riitamaa i vilken grad författarna reagerar på okunskap om finlandssvensk kultur och litteratur hos rikssvenskar och krav på språkbruk. Han undersöker om författarna tematiserar detta i sina romaner och hur deras litterära verk blev recenserade av svensk press.

Givande är Riitamaas användning av Charlotta Hällström-Reijonens indelning av aktörerna i det finlandssvenska fältet i tre grupper: konformister (författarna bör skriva korrekt svenska), offensiva (svenska läsare ska acceptera och lära sig förstå finlandssvenska ord) och isolationister (finlandssvensk litteratur är enbart för finlandssvenska läsare).

Riitamaa använder även Genettes teori om paratexter, peritexter och epitexter i första artikeln om Lundbergs roman *Marsipansoldaten* (2001). Enligt Riitamaa adresseras i ett kort avsnitt svenska läsare att uppmärksamma och acceptera finlandssvenskt språkbruk. Enligt Riitamaa kan avsnittet ses ”som ett sätt för Lundberg att *tvunga sitt språk på den litterära offentligheten* i Sverige” (2015: 57). I analysen inkluderar Riitamaa Lundbergs artiklar i akademiska skrifter där hon uttalar sig om finlandssvenskans position. Riitamaa anser dessa texter som paratextuella uttalande och romanavsnittet ska ses i detta sammanhang. Även om romanpassagen är fristående och inte har en central position i romanen tydliggör denna passage Lundbergs offensiva roll.

I artikeln om Lars Sunds roman *Tre systrar och en berättare* (2014) ligger tonvikten på okunskap i Sverige. Artikeln har en intresseväckande rubrik, ”Den förvåningsvärt obildade kråkan”. Vem är kråkan? Varför är den obildad? Och varför skulle man tycka att det är förvånansvärt att kråkan är obildad? Den obildade kråkan visar sig vara en symbol för den

rikssvenska okunskapen. Riitamaa använder Cullers teori att romaner med nationella teman ofta riktas till transnationella läsare som utgångspunkt. Genom att analysera recensioner konkluderar Riitamaa att man i Sverige förhåller sig positivt till finlandism, men att man inte såg de små historiska faktoiderna i Sunds text. Han konkluderar att artikeln visar ”hur en roman kan fungera över nations-, kultur- och språkgränser på den internationella marknaden, och få helt olika mottaganden i olika länder och kulturområden” (223). Riitamaa betraktar även Sund som en offensiv aktör.

Här skulle jag vilja anknypa till observationen att det finns ironi i Lundbergs roman. Det finns många beslut man ska ta som minoritetsförfattare. Iban Zaldúa har formulerat åtta beslut i sin fina essä ”Eight Crucial Decisions (A Basque Writer Is Obligated to Face)”, publicerad 2009. Ett av besluten man ska ta är om man ska vara ironisk eller ej. Mikael Niemi är ett mycket bra exempel på en ironisk författare (se till exempel *Populärmusik från Vittula*, 2000).

Man kan undra om kråkan i Sunds roman är en symbol, ironi eller allvar? Är det allvar kan han jämföras med Bengt Pohjanen, som kan beskrivas som en aktivistisk minoritetsförfattare.

Tredje artikeln berör en kvalitativ och kvantitativ undersökning som inventerar antalet delupplagor av finlandssvenska litterära verk som publiceras såväl i Finland som i Sverige. Riitamaa jämför antalet finlandssvenska verk som utkom 2000–2016 med antalet i perioden 1960–1970, det senare hämtat från tidigare forskning av Bengtsson och Eng (1976).

Artikeln handlar om den nyare finlandssvenska litteraturens position i Sverige. Det finns en återkoppling till Bergroths argument att litteratur har en stor betydelse för förbindelserna (18). Motivering för begränsningen av materialet är genomtänkt: det består av litteratur som först ges ut på finlandssvenska förlag (24), perioden som undersöks är åren 2000–2016 och mer specifikt granskar han spridningen genom delupplagor i Sverige. I tabellerna återges spridningen och antalet delupplagor. Intressant nog fanns år 2013 flest utgåvor (27). Riitamaa går också in på förlagsvärldens förändringar, till exempel Atlantisaffären (35), men konkluderar att finlandssvenska förlagsuppköp i Sverige inte hade någon effekt på spridningen av ny finlandssvensk skönlitteratur i sverigesvenska delupplagor (36). Riitamaa påpekar att man satsar på etablerade författare (37). Yngre författare kan möjligen få in-

träde till det svenska litterära fältet via nya mediala plattformar. Här skulle även litterära (översättnings)priser kunna ha fått en plats.

I den sista artikeln, från 2019, utför Riitamaa en metaanalys av svensk litteraturhistorieskrivning. Här är frågan hur finlandssvensk litteratur presenteras, beskrivs och värderas i sverigesvenska litteraturhistoriska översiktsverk. I artikeln redogörs för utrymme, position och representation av finlandssvensk litteratur i rikssvenska litteraturhistoriska översiktsverk. Frågan är till vilken grad finlandssvensk litteratur blir främmandegjord, införlivad och integrerad som en autonom men naturlig del av den svenska litteraturen. En viktig term här är metodologisk nationalism. Diskussionen i kappan av David Perkins klassiska *Is literary history possible* (1992), där Perkins hävdar att en nationell litteraturhistoria inte längre är möjligt, är en viktig komplettering. Den är ju en viktig led i den utveckling som Riitamaa skissar, från nationell litteraturhistoria till postkolonial och transnationell litteraturhistoria.

I artikeln ges en definition av den finlandssvenska transnationella mellanposition med referenser till bland andra Mia Österlund och Anna Möller-Sibeli. En annan mycket intressant diskussion är hur språk och nation hänger ihop i litteraturhistorieskrivning (11). Betonas språk eller nation? Riitamaa ger en bra genomgång av metodologisk nationalism och visar att han har god inblick i vad denna nya riktning innebär. För Riitamaa är tre aspekter av betydelse: 1. att ignorera nationens betydelse; 2. att naturalisera nationalstaten och gränserna, utan att problematisera dem; samt 3. att territorialisera det vetenskapliga studiet till att analysera processer som ryms inom det nationella. Annika Olsson tillfogar ett fjärde modus för litteraturhistoriska översiktsverk: exkludering. Därmed kan Riitamaa konkludera att den finlandssvenska litteraturen visserligen får relativt stor synlighet, men samtidigt förpassas till kulturella reservat (23). Finlandssvensk litteratur framställs som ett slags anomali i till exempel förord (peritexten) (22) och borde enligt Riitamaa integreras bättre (25). Önskan om ökad integrering är komplex. I slutet av artikeln reflekterar Riitamaa över den finlandssvenska litteraturens framtid. Kommer det att få betydelse för finlandssvensk litteratur i Sverige att Tua Forsström blev invald i Svenska Akademien?

Åter till frågan i inledningen av denna recension: hur mycket vet europeiska läsare om finlandssvensk kultur och litteratur? Jag begränsar mig till

Nederländerna. Åren 2016 och 2020 fick två nederländska översättare, Sophie Kuiper och Clementine Luijten, Amy van Markenpriset för översättningar av finlandssvensk litteratur. Det var ganska förvånansvärt (eller kanske inte) att läsare och recensenter ofta trodde att det antingen gällde en svensk eller en finsk författare. Man visste inte att det finns en svensktalande minoritet i Finland.

Utför man en liten studie i detta nordiska översättarpris visar siffrorna i alla fall något positivt. Mellan 2006, då priset tilldelades för första gången, och 2020 fick två finlandssvenska romaner priset. Av dessa 8 pris har 2 gånger en översättning av en finlandssvensk roman belönats (25 procent). När man jämför detta med de andelar Riitamaa presenterar i artikel 3, "Det eviga problemet Sverige", om delupplagor och artikel 4, "Röster från andra sidan Bottenhavet", om finlandssvensk litteratur i rikssvenska litteraturhistoriska översiktsverk är det inte illa. Naturligtvis är materialet för litet för att dra bestämda slutsatser, men det visar att litterära översättningspriser är värda att undersöka. Litterära priser och översättningspriser är intressanta fenomen i det litterära fältet och översättare tillhör en grupp viktiga kulturförmedlare för främjandet av litteratur till andra språk. En studie av litterära priser och översättningspriser som relaterar till den finlandssvenska litteraturens position skulle kunna tillfoga mer kunskap om okunskapen och öppna ögonen på den utbildade kråkan. I en artikel publicerad 2022 i en festskrift tillägnad Kristina Malmio har Riitamaa för övrigt uppmärksammat finlandssvenska författare som mottog litterära priser i Sverige.

Tomi Riitamaa har i sin sammanläggningsavhandling på ett övertygande sätt visat att inte alla svenska recensenter kritiserar det finlandssvenska språkbruket, att utgivningen av delupplagor av finlandssvensk litteratur i Finland och Sverige inte har minskat, samt att finlandssvensk litteratur i svensk litteraturhistorieskrivning får mer utrymme än man ofta antar i Finland.

Å andra sidan satsar svenska förlag hellre på etablerade författare än på unga författare och finlandssvensk litteratur behandlas i regel i separata kapitel eller avsnitt. Dessutom visar många svenskar fortfarande upp stor okunskap när det gäller den svensktalande minoriteten i Finland, dess kultur och litteratur. Som Riitamaa medger är han medveten om att inte alla aspekter av den finlandssvenska litteraturens position i Sverige kunde analyseras i hans avhandling. Denna såkallade svag-

het är en styrka, för med denna studie banar Tomi Riitamaa vägen för viktig kommande forskning i ämnet.

Petra Broomans

Sofia Roberg, *Besvärja Världen. En ekopoetisk studie i Inger Christensens alfabet*, Ellerströms akademiska 83. Ellerströms. Malmö 2021

Sofia Robergs afhandling *Besvärja Världen* sätter sig för att läsa Inger Christensens *alfabet* som en ”ekopoetisk klassiker”, hvilket dels indebærer en nytolkning af *alfabet*, dels en undersøgelse af hvordan *alfabet* har fungeret som inspiration eller hypotekst for nutidens økopoesi. Projektet udfoldes ud fra den materialistiske økokritiks forståelse af materie og diskurs som sammenflettede, hvilket implicerer et fokus på poesien som besværgelse (jævnfør afhandlingens titel). Ligesom nymaterialismen forstår *tingene* som havende en agens, finder Roberg hos Inger Christensen at også *ordene* har en agens. I afhandlingens indledning citeres Christensens engelske oversætter Susanna Nied, som hævder at de første digte i *alfabet* har de samme kvaliteter som de første digte i menneskeheds historie: ”fundamentala, besvärjande, markerande ordens makt och makten hos de ting de står för” (18).

Men Roberg er også opmærksom på at ved siden af besværgelsen og besyngelsen, ved siden af den performative skabelse gennem ordet og hyldesten til den skabte verden, findes der i *alfabet* en sorg, en sørgende modus. *alfabet* er både ”kosmogonisk och besjungande” og ”apokalyptisk och sörjande” (19). Til grund for denne dobbelthed ligger, ifølge Robergs tolkning af Christensen, den tanke at skabelsen bærer negationen med sig som en immanent mulighed. Lige så snart der er skabelse, er der mulig tilintetgørelse; skabelsens og tilintetgørelsens mulighed følges ad. Lige så snart ”abrikotræerne findes”, så har man også benævnt muligheden af at de ikke mere skulle findes.

Roberg definerer sit økopoetologiske standpunkt med udgangspunkt i Timothy Mortons begreb om en ”mørk økologi”, det vil sige en insistensen på at naturen ikke er idyl; naturen er forfald og forgængelighed, og den etiske relation til naturen er måske snarere depression og melankoli end æstetisk begejstring og eufori (21).

Den afgangende diskussion som Roberg i afhandlingen fører med den økokritiske teori, er diskus-

sionen om hvorvidt der er en brudløs kontinuitet mellem menneske og natur eller en forskel. Afhandlingen ønsker, med støtte i Timothy Morton, at placere sig et tredje sted hvor forholdet mellem menneske og natur hverken er en dikotomi eller en forskelsløs forening. En vigtig figur for dette tredje sted finder afhandlingen, både hos Morton og Christensen, i möbiusbåndet, som introduceres i indledningen under overskriften ”Möbiusbandets ekopoetik” (20). Möbiusbåndet er en topologisk figur for at der er en forskel, men at den ikke præcist kan lokaliseres; glidningen fra inderside til yderside er umærkelig; man kan ikke påpege grænsens eller forskellens sted.

Metodisk bekender afhandlingen sig til ”en syntetiserende och affirmerande hållning” (38). Sidestilling frem for modstilling er afhandlingens erklærede princip. Christensens poesi sidestilles med hendes essayistik, poesi sidestilles med teori, økokritik med poststrukturalisme, og romantik med postmodernisme. Kort sagt er Roberg mere interesseret i at finde forbindelser end brudflader og uforeneligheder – motiveret ikke mindst af økokritikkens insistensen på forbundethed mellem menneske og natur, og mellem andre størrelser som den vestlige kulturhistorie har lært os at tænke som dikotomier.

Efter indledningen (som formulerer det centrale problem og opridsr teori og metode) bevæger afhandlingen sig frem gennem fem kapitler.

Kapitel 1, ”En besvärjande form”, beskæftiger sig med formen i *alfabet* og har det som sin centrale pointe at anskue denne som en organisk form frem for et system, herunder at *rytmen* og den performative *besværgelse* er lige så vigtige formtræk i *alfabet* som fibonacci-tallene og alfabetet.

Kapitel 2, ”Ødelæggelsens ABC”, beskæftiger sig med værkets apokalyptiske tematik. Kapitlet fokuserer på de tre såkaldte ”bombedigte” i *alfabets* afsnit 10, 11 og 12 – hvor vi hører om henholdsvis *atombomben*, *brintbomben* og *cobaltbomben*, hvis begyndelsesbogstaver udgør en lille intern ABC i værket: ødelæggelsen ABC. Kapitlet går videre til ”D” i afsnit 13 – *defolianterne* og *dioxinen* – og inddrager det ”O”-digt som man har fundet i Christensens efterladte papirer, men som ikke indgår i den publicerede version af *alfabet*. Det er det digt der handler om at ”olien” findes, men også ”ornamenterne”, ”orglerne”, ”orkidéerne” og ”omvejene”. Afhandlingen udviser i dette kapitel en stor opmærksomhed på forskellen mellem katastrofedigtningens historiske kontekst i 1981 og i